การเคลื่อนย้ายและการปรับตัวของครัวเรือน เพื่อแสวงหาที่ทำกิน ในเขตป่าอำเภอมะนัง จังหวัดสตูล

The Evacuation and Adaptation of Households in Forest Manang District, Satun Province

นฤมล ขุนวีช่วย[1] รัตนา ไกรนรา[2*] และมานะ ขุนวีช่วย[3]

Narumol Khunweechuay[1], Rattana Krainara[2*]

and Mana Khunweechuay[3]

[1] ผศ., คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช 80280

[2] อ., คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช 80280

[3] ผศ., คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช 80280

[1] Assoc. Prof., Faculty of Science and Technology, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Tammarat, 80280

[2] Lecturer, Faculty of Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Tammarat, 80280

[3] Assoc. Prof., Faculty of Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Tammarat, 80280

[*] Corresponding author: E-mail address: alinta_V2003@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องการเคลื่อนย้ายของครัวเรือนเพื่อแสวงหาที่ทำกินในเขตป่าอำเภอมะนัง จังหวัดสตูล มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยของการเคลื่อนย้ายจากพื้นที่อื่นเข้าสู่อำเภอมะนัง ศึกษาการปรับตัวของครัวเรือนที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่อำเภอมะนัง และเพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชนมะนัง ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุที่อพยพเข้ามานั้นด้วยเหตุผลขาดแคลนที่ดินทำกิน ต้องการแสวงหาที่ดินทำกินใหม่ ส่วนเหตุผลอื่น ๆ คือ ภาวะเศรษฐกิจ ต้องการหนีความยากจน มีรายได้ไม่พอยังชีพ การปรับตัวของครัวเรือนหลังจากที่ได้อพยพเข้ามาอาศัยในพื้นที่มะนัง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในพื้นที่ใหม่ได้ ซึ่งมีลักษณะการปรับตัวที่สำคัญ คือ มีการปรับตัวของครัวเรือนบนฐานทรัพยากรที่หลากหลาย การปรับตัวของครัวเรือนต่างวัฒนธรรม เพราะครัวเรือนที่เข้ามาอยู่ในมะนังมาจากหลากหลายพื้นที่ มีความแตกต่างทางภาษา ศาสนา ความสำนึกในประวัติศาสตร์ และการปรับตัวในสถานการณ์การท่องเที่ยวในช่วงทศวรรษ 2540

คำสำคัญ: การเคลื่อนย้าย การปรับตัว อำเภอมะนัง

Abstract

This study aims to investigate the causes of evacuation from other areas into the Manang District Satun Province, adaptation of the households arrived in Manang District and to find ways to develop the potentiality of Community to Manang District. The result of the study shows that the reason why immigrants shortage of arable land, to seek new land and the other reason is economic to escape poverty, there are not enough subsistence income. The adaptation of the community after immigrants living in Manang, to be able to live in a new area, which looks adaptation is important. Adaptation of the households is on a variety of natural resources, Adaptation of different cultures people because they came from various areas and there are differences of language, religion, and conscience in history. And adaptation among tourism situation in 1990s.

Keywords: Evacuation, Adaptation, Manang District

บทนำ

พื้นที่แห่งหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ทางใต้สุดของเทือกเขานครศรีธรรมราช (คนในพื้นที่เรียกว่าเขาบรรทัด) ในเขตอำเภอมะนัง จังหวัดสตูล เป็นพื้นที่ซึ่งครัวเรือนมาจากหลากหลายพื้นที่ อพยพเข้ามาทำกินเมื่อราวห้าสิบปีที่ผ่านมา บางครัวเรือนใช้วิธีการเดินเท้าข้ามภูเขาเข้ามาตั้ง “ทับ” ทำกินและจับจองพื้นที่มาเป็นระยะเวลานานจากเขตจังหวัดพัทลุง ขณะที่บางครัวเรือนก็เข้ามาหลังจากนั้นด้วยรถยนต์ แต่ก็มีจุดหมายเดียวกัน คือ ทำสวนยางพารา ปลูกปาล์มน้ำมันและสวนผลไม้ เหตุผลสำคัญที่อำเภอมะนังถูกเลือกเป็นพื้นที่ทำกินแห่งใหม่เพราะมีภูมิศาสตร์ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติมากมาย มีป่าเขาน้ำตก ลำธาร เหมาะแก่การปลูกพืชไร่ทำสวน ผู้คนที่เข้ามาตั้งรกรากที่มะนัง จะมีอาชีพหลัก คือ ทำสวนผลไม้ เพราะดินอุดมสมบูรณ์ อยู่ใกล้ภูเขาและแม่น้ำไหลผ่านตลอดทั้งปี โดยครัวเรือนที่เข้ามาอาศัยในชุมชนนี้ ส่วนใหญ่มาจากจังหวัดตรัง พัทลุง สงขลา นครศรีธรรมราช โดยเฉพาะ ในช่วงที่นครศรีธรรมราชประสบภัยพิบัติถึง 2 ครั้ง คือ แหลมตะลุมพุก (พ.ศ.2505) และเมื่อคราวที่ตำบลกะทูน อำเภอพิปูนเกิดแผ่นดินถล่ม (พ.ศ. 2531) เหตุการณ์ทั้งสองครั้ง รัฐบาลได้จัดสรรที่ดิน ในอำเภอควนกาหลง (มะนังเคยเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอควนกาหลงในสมัยนั้น) ให้กับผู้คนที่ประสบภัยพิบัติ จากนั้นชาวบ้านจากจังหวัดใกล้เคียงก็ได้เข้ามาจับจองพื้นที่ ซื้อที่ดินทำกินจากชาวบ้านด้วยราคาถูก เพื่อทำมาหากินจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ทำให้ผู้คนตั้งหลักแหล่งได้อย่างถาวร และพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนที่เข้มแข็งจนถึงทุกวันนี้

กล่าวได้ว่า มะนังเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ เนื่องจากมะนัง เป็นชุมชนใหม่ที่เกิดขึ้นได้เพียงแค่ 1 ชั่วอายุคนเท่านั้นและผู้คนที่เข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานในอดีตมาจากหลากถิ่นต่างสถานที่ จึงทำให้เกิดความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี จนได้กลายเป็นชุมชนที่สามารถผสมผสานวัฒนธรรมต่าง ๆ ไว้ได้อย่างลงตัวจนเกิดมาเป็นมะนังในปัจจุบันนี้ คนในมะนังโดยส่วนใหญ่ต่างอยู่กันฉันพี่น้อง แม้ว่าจะมาจากหลาย ๆ จังหวัดแต่เมื่อเข้ามาอยู่ในมะนังแล้วต่างก็ให้ความช่วยเหลือและอุปถัมภ์ค้ำชูเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี ให้ความร่วมมือในทุก ๆ ด้าน ซึ่งกลายเป็นลักษณะเด่นของพื้นที่แห่งนี้ตลอดมา

ปัจจุบันชุมชนมะนังเกิดความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะ กระแสการพัฒนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่รุกเข้าไปในพื้นที่ เนื่องจากการค้นพบแหล่งท่องเที่ยวสำคัญสองแห่ง คือ ถ้ำภูผาเพชรและถ้ำเจ็ดคต

ตามที่กล่าวมาเบื้องต้นจึงเกิดคำถามว่า การเข้ามาของผู้คนต่าง ๆ จากหลากหลายพื้นที่นั้นมีที่มาหรือสาเหตุของการอพยพอย่างไรบ้าง คนกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามาอยู่ร่วมกันในอำเภอมะนังแล้วมีการปรับตัวในลักษณะใดบ้าง จึงทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างไม่มีปัญหาความขัดแย้ง และหลังจากที่มีการค้นพบแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดสตูลแล้ว ผู้คนที่นั่นมีการปรับตัวลักษณะใดอีกบ้าง เหตุผลดังกล่าวมาส่งผลให้ทีมงานวิจัยเกิดความต้องการศึกษาเรื่องการเคลื่อนย้ายและการปรับตัวของครัวเรือนเพื่อแสวงหาที่ทำกินในเขตป่า อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสาเหตุของการเคลื่อนย้ายจากพื้นที่อื่นเข้าสู่ อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล
2. เพื่อศึกษาลักษณะการปรับตัวของครัวเรือนที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ รายละเอียดของวิธีการดำเนินการวิจัยมีดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย

1.1 กลุ่มแกนนำชุมชน ได้แก่ กลุ่มแกนนำที่เป็นทางการ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มแกนนำที่ไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้นำทางศาสนา

1.2 กลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ฯลฯ

1.3 กลุ่มอนุรักษ์และกลุ่มท่องเที่ยว

1.4 ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมะนังทั้ง 2 ตำบล คือ ตำบลปาล์มพัฒนา และตำบลนิคมพัฒนา

1.5 เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

2.1 การสำรวจ โดยจะสำรวจข้อมูล ใช้แบบสอบถามใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวน 70 ครัวเรือน โดยแยกกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเป็น 2 กลุ่ม

คือ กลุ่มที่เข้ามาเพื่อเป็นสมาชิกกับนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล จำนวน 39 ครัวเรือน ในกลุ่มนี้จะเก็บกระจายครอบคลุมภูมิลำเนาเดิมทุกจังหวัด ได้แก่ จังหวัดพัทลุง จังหวัดสงขลา จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดปัตตานี และจังหวัดอื่น ๆ กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มที่เข้ามาโดยไม่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ของนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล จำนวน 31 ครัวเรือน โดยเลือกเก็บแบบสอบถามกระจายตามสัดส่วนของกลุ่มที่มาจากภูมิลำเนาเดิมทุกจังหวัด ได้แก่ จังหวัดพัทลุง จังหวัดปัตตานี จังหวัดตรัง และจังหวัดราชบุรี

2.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ในทุกประเด็นที่เกี่ยวข้องเพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยเลือกสัมภาษณ์จากผู้อาวุโส ตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง

2.3 การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของครัวเรือนที่ศึกษา รวมทั้งการเข้าไปคลุกคลีและเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลในด้านต่าง ๆ ที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

2.4 การประชุมกลุ่มย่อย โดยเชิญหัวหน้าครัวเรือน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมกระบวนการสัมมนาวิเคราะห์กลุ่ม เพื่อศึกษาข้อมูลด้านการเคลื่อนย้ายและการปรับตัวของคนในชุมชนเพิ่มเติม และให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

3. การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามมาประมวลผลข้อมูลโดยใช้สถิติร้อยละ (Percentage) วิเคราะห์เชื่อมโยงประเด็น แล้วสังเคราะห์เรียบเรียงเพื่อตอบคำถามการวิจัยให้ครบถ้วนและสมบูรณ์ที่สุดในลักษณะของการสร้างองค์ความรู้จากฐานราก (Grounded Theory)

ผลการศึกษา

การเคลื่อนย้ายของผู้คนสู่ชุมชนมะนัง ทีมวิจัยได้ศึกษาการเคลื่อนย้ายของครัวเรือนที่มาจากภายนอกอำเภอมะนัง แล้วเข้ามาอาศัยทำมาหากินในอำเภอมะนัง ในสองลักษณะ คือ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล และการเข้ามาตั้งถิ่นฐานนอกพื้นที่นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ สำหรับการเข้ามาตั้งถิ่นฐาน

ในเขตนิคมฯ พบว่า ครัวเรือนจากจังหวัดพัทลุงซึ่งมาจากอำเภอเมือง อำเภอเขาชัยสน และอำเภอป่าบอน และจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอสิงหนคร เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอำเภอมะนังในเขตพื้นที่นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ และ พ.ศ. 2511 ครัวเรือนจากจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอปากพนัง และอำเภอหัวไทรได้เข้ามาอาศัยในพื้นที่ การเข้ามาในยุคแรกส่วนใหญ่จะมากันเป็นครอบครัว ส่วนครัวเรือนกลุ่มที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานนอกพื้นที่นิคมสร้างตนเองฯ (ประกอบด้วย ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 5 บ้านมะนัง หมู่ที่ 6 บ้านปากคอก บ้านป่าพน บ้านถ้ำเจ็ดคต และหมู่ที่ 9 บ้านควนดินดำ บ้านถ้ำโกบ บ้านถ้ำภูผาเพชร ตำบลปาล์มพัฒนา) ครัวเรือนกลุ่มแรกเริ่มมาจากจังหวัดพัทลุง ต่อมาเมื่อผ่านยุคคอมมิวนิสต์ เริ่มมีครัวเรือนจากจังหวัดอื่น ๆ เข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น เช่น จากจังหวัดสงขลา ปัตตานี และตรัง การบุกเบิกพื้นที่ป่าเริ่มหมดไปหลังยุคคอมมิวนิสต์ โดยครัวเรือนที่เข้ามาใหม่ล้วนเข้ามาซื้อที่ดินจากคนที่บุกเบิกอยู่เดิม และล้วนเป็นเครือญาติและเพื่อนบ้านกับคนที่อาศัยอยู่ก่อน

1. สาเหตุของการเคลื่อนย้ายจากพื้นที่อื่นเข้าสู่ อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล

การเคลื่อนย้ายถิ่นของผู้คนจากหลากหลายจังหวัดเข้ามาอยู่ในพื้นที่อำเภอมะนัง การอพยพย้ายถิ่นดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานใหม่ ทีมวิจัยพบว่ามีปัจจัยอยู่ 2 ประการด้วยกัน คือ ปัจจัยผลักดันที่ทำให้ผู้คนย้ายถิ่นจากพื้นที่ต้นทาง และปัจจัยดึงดูดที่ทำให้ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนมะนัง มีปัจจัยสำคัญดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ปัจจัยผลักดันที่ทำให้ผู้คนย้ายถิ่นจากพื้นที่ต้นทาง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

ปัจจัยผลักดัน	นอกเขตนิคมฯ		ในเขตนิคมฯ		ภาพรวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ขาดแคลนที่ดินทำกิน ต้องการแสวงหาที่ดินทำกินใหม่	28	71.8	36	75.0	64	73.6
ภาวะเศรษฐกิจ ต้องการหนีความยากจน มีรายได้ไม่พอยังชีพ	8	20.5	9	18.7	17	19.6
เหตุการณ์ทางการเมืองในยุคคอมมิวนิสต์	3	7.7	0	0	3	3.5
ภัยธรรมชาติ	0	0	1	2.1	1	1.1
โรคติดต่อ	0	0	1	2.1	1	1.1
ความขัดแย้งทางสังคม	0	0	1	2.1	1	1.1
รวม	**39**	**100.0**	**48**	**100.0**	**87**	**100.0**

1.1 ปัจจัยผลักดันที่ทำให้ผู้คนย้ายถิ่นจากพื้นที่ต้นทาง

ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยผลักดันจากพื้นที่ต้นทางของผู้อพยพเคลื่อนย้ายออกจากหมู่บ้านเดิมในจังหวัดต่าง ๆ เช่น พัทลุง นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี ตรัง นราธิวาส กรุงเทพมหานคร อุดรธานี ราชบุรี ฯลฯ เข้ามาสู่ชุมชนมะนัง มีปัจจัยสำคัญดังต่อไปนี้

1.1.1 ขาดแคลนที่ดินทำกิน ต้องการแสวงหาที่ดินทำกินใหม่ ชาวบ้านทั้งพื้นที่ในเขตนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล และนอกเขตนิคมฯ ล้วนย้ายถิ่นเข้ามาด้วยปัจจัยขาดแคลนที่ดินทำกินในถิ่นฐานเดิม เนื่องจากบริเวณพื้นที่ที่อยู่อาศัยเดิมมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นในแต่ละครัวเรือน เมื่อนับการถือครองที่ดินในแต่ละคนจึงมีน้อย ไม่พอที่จะใช้ในการทำมาหากินจึงต้องการแสวงหาที่ดินทำกินใหม่ คิดเป็นร้อยละ 73.6 ชาวบ้านทั้งสองพื้นที่เข้ามาอยู่อาศัยในช่วงเวลาไล่เลี่ยกัน คือ ทศวรรษที่ 2500

1.1.2 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ต้องการหนีความยากจน มีรายได้ไม่พอยังชีพ คิดเป็นร้อยละ 19.6 นับเป็นปัจจัยผลักดันที่รองลงมาจากการขาดแคลนที่ดินทำกิน ถือเป็นปัจจัยที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน เพราะหากที่ดินทำกินน้อย ส่งผลต่อรายได้น้อย ไม่พอยังชีพ การย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาที่ทำกินใหม่ ฝากความหวังไว้กับอนาคตจึงเป็นทางออกหลักของหลายครัวเรือน เพื่อหนีความยากจน ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่อพยพเข้ามาในมะนัง ล้วนมีอาชีพก่อนการย้ายถิ่น คือ การทำนา ทำสวน และรับจ้าง โดยเฉพาะ บางคนไม่มีที่ดินต้องเช่าที่นาของคนอื่น เมื่อได้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ต้นทุนในการผลิตเริ่มสูงขึ้น ราคาผลผลิตไม่แน่นอน จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ครัวเรือนตัดสินใจอพยพไปแสวงหาที่ดินทำกินใหม่

1.1.3 เหตุการณ์ทางการเมืองในยุคคอมมิวนิสต์ คิดเป็นร้อยละ 3.5 เป็นปัจจัยผลักดันเฉพาะกลุ่มครัวเรือนนอกเขตนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล โดยเฉพาะ พื้นที่ตอนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด (ปัจจุบัน) สถานการณ์ทางการเมืองในช่วงทศวรรษ 2520 มีชาวบ้านรอบพื้นที่เขาบรรทัดเข้าร่วมกับกระบวนการคอมมิวนิสต์ และได้ใช้พื้นที่ของอำเภอมะนังเป็นที่ตั้งฐานสำคัญในเขตภาคใต้แห่งหนึ่ง หลังจากที่ผู้เข้าร่วมกระบวนการคอมมิวนิสต์หยุดเคลื่อนไหวในพื้นที่ภาคใต้และในพื้นที่มะนัง ได้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่มะนังและยังเป็นพื้นที่ที่ยังไม่ได้ถูกจับจอง หลังจากที่ยุติการเคลื่อนไหว อดีตสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์บางส่วนจึงกลับเข้ามาจับจองพื้นที่ตอนในซึ่งเคยเป็นฐานที่มั่นมาก่อน นอกจากนี้ยังมีสมาชิกบางส่วนเข้ามาจัดสรรที่ดินที่เคยเป็นฐานที่มั่นของพรรคคอมมิวนิสต์เป็นที่ทำกินด้วย [1]

1.1.4 ภัยธรรมชาติ คิดเป็นร้อยละ 1.1 จากการสอบถามชาวบ้านในพื้นที่พบว่า กลุ่มชาวบ้านที่มาจากภาคอีสาน เช่น กรณีของนางย้อม พูนชุม บ้านเดิมอยู่ที่ตำบลหนองหาน จังหวัดอุดรธานี [2] ได้อพยพย้ายถิ่นเกินกว่า 1 ครั้ง โดยเข้าร่วมกับโครงการจัดสรรที่ดินของนิคมสร้างตนเอง ที่ได้ประกาศให้มีการจัดสรรที่ดินทำกินในภาคใต้ให้แก่คนที่มีรายได้น้อย ขาดแคลนที่ดินทำกิน เพื่อลดปัญหาการเช่าที่ดิน ส่งเสริมให้เกิดชุมชนใหม่ขึ้น ประกอบอาชีพอย่างเป็นหลักแหล่งมั่นคง ดังนั้น ปัจจัยผลักดันในการอพยพส่วนหนึ่งเกิดจากภัยธรรมชาติในถิ่นฐานเดิม ซึ่งต้องประสบกับปัญหาภัยแล้งติดต่อกันหลายปี ทำให้ทำการเกษตรไม่ได้ผลเท่าที่ควร ที่ดินยิ่งมีน้อย จึงตัดสินใจอพยพย้ายถิ่นเข้ามาในเขตพื้นที่มะนัง

ปัจจัยภัยธรรมชาติอีกกรณีหนึ่งที่น่าสนใจ กรณีหนีภัยน้ำท่วมและดินโคลนถล่มที่กะทูน อำเภอพิปูน จากการศึกษาพบว่า กลุ่มคนที่ลี้ภัยดังกล่าวและอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสตูล ปัจจุบันอาศัยอยู่ในหมู่ที่ 9 บ้านกะทูน (ซอย 10) ตำบลควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล โดยอยู่ภายใต้การดูแลของนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ โดยทางนิคมฯ ได้จัดสรรพื้นที่ทำกินจำนวน 14 ไร่ ที่อยู่อาศัยจำนวน 1 ไร่ ซึ่งที่ทำกินจะอยู่ไกลจากที่อยู่อาศัยในเขตหมู่ที่ 7 ตำบลปาล์มพัฒนา อำเภอมะนัง [3]

1.1.5 โรคติดต่อ คิดเป็นร้อยละ 1.1 จากการศึกษาพบว่า มีครัวเรือนที่อพยพออกจากพื้นที่เดิม เนื่องจากต้องการหนีปัญหาโรคติดต่อ นั่นคือ โรคไข้มาลาเรีย ซึ่งเป็นชาวบ้านที่มีภูมิลำเนาจากภาคอีสาน จังหวัดอุดรธานี และเข้ามาอาศัยในยุคแรก คือ ยุคเจาะป่า [4]

1.1.6 ความขัดแย้งทางสังคมพบว่า มีเพียงร้อยละ 1.1 เกิดจากความขัดแย้งกับเพื่อนบ้านในถิ่นฐานเดิม เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ต้องอพยพย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เดิม ชาวบ้านที่เข้ามาอาศัยในมะนังบางรายเคยถูกกล่าวหาว่าเป็นโจรในยุคแรกพื้นที่เขตมะนังเป็นพื้นที่ป่าสมบูรณ์ การเดินทางมีความยากลำบากยิ่ง จึงมีกลุ่มคนที่หนีจากทางการเข้ามาอาศัยในพื้นที่ดังกล่าวด้วย

1.2 ปัจจัยดึงดูดที่ทำให้ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนมะนัง

มะนังเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ และมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งดิน น้ำ และป่าไม้ ทำให้เหมาะกับการผลิตด้านการเกษตร ผู้คนที่เข้ามาในยุคเจาะป่า จึงมีแนวคิดที่จะตั้งถิ่นฐานเพื่อครอบครองและประกอบอาชีพด้านการเกษตรในพื้นที่อุดมสมบูรณ์แห่งนี้ ประกอบกับ รัฐมีนโยบายจัดสรรที่ดินทำกินให้กับครัวเรือนที่มีฐานะยากจนและต้องการพื้นที่ทำกิน จึงได้ดำเนินโครงการนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล กำหนดให้พื้นที่มะนัง (ปัจจุบัน) เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งที่โครงการนิคมฯ ได้จัดสรรให้ชาวบ้าน ปัจจัยดึงดูดเหล่านี้จึงมีส่วนอย่างยิ่งที่ทำให้ผู้คนตัดสินใจเข้ามาตั้งรกรากใหม่ในเขตชุมชนมะนังในช่วงทศวรรษที่ 2500 - 2520 จากการสอบถามชาวบ้านทั้งที่อาศัยในพื้นที่นิคมฯ และนอกเขตพื้นที่นิคมฯ จำนวน 70 ครัวเรือน พบว่า ปัจจัยดึงดูดที่ทำให้ครัวเรือนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนมะนัง มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ปัจจัยดึงดูดที่ทำให้ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนมะนัง

ปัจจัยดึงดูด	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
ทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์	31	44.3
การจัดสรรที่ดินทำกินโดยรัฐ ในรูปแบบนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้	39	55.7
รวม	**70**	**100**

1.2.1 ปัจจัยด้านนโยบาย การจัดสรรที่ดินทำกินโดยรัฐ โดยการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 โดยรัฐต้องการนำทรัพยากรที่ดินมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งที่ดินเป็นทรัพยากรต้นทุนทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะ ประเทศไทยที่เป็นประเทศเกษตรกรรม และในช่วงเวลาดังกล่าว ระหว่าง พ.ศ.2504-2509 พื้นที่ป่าไม้มีมากกว่าร้อยละ 50 ของเนื้อที่ประเทศไทย จึงได้ดำเนินโครงการจัดสรรที่ดินในภาคใต้เพื่อปลูกยางพันธุ์ดีแทนยางพื้นเมือง เป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจและสังคม รัฐจึงได้ดำเนินการจัดแบ่งที่ดินให้ราษฎรที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีไม่พอ ให้ได้มีที่ทำกินและที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง การจัดสรรที่ดินในรูปของนิคมสร้างตนเองจึงเกิดขึ้น เพื่อช่วยเหลือราษฎรจากท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ จากนโยบายการจัดสรรที่ดินดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญคิดเป็นร้อยละ 55.7 ที่ทำให้ราษฎรทั่วทั้งประเทศไทยตัดสินใจเข้าร่วมโครงการและอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยและทำกินในเขตนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล โดยผู้ที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับการจัดสรรที่ดินโดยการจับฉลากเพื่อเลือกที่ดิน ซึ่งจัดสรรให้ครอบครัวละ 18 ไร่ แยกเป็นที่ทำกิน 16 ไร่ ที่อยู่อาศัย 2 ไร่ โดยในช่วงแรกนิคมฯ จะสนับสนุนข้าวสาร เครื่องมือประกอบอาชีพ อุปกรณ์ในการสร้างที่อยู่อาศัย เมื่อครัวเรือนเริ่มมีรายได้จากผลผลิตก็ให้ทยอยจ่ายค่าที่ดินเพื่อออกโฉนดให้มีสิทธิ์ในการครอบครองอย่างถูกต้อง

1.2.2 ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ในเขตอำเภอมะนัง นับเป็นพื้นที่ที่มีต้นทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ สภาพดิน น้ำ ป่า และสัตว์ป่าจึงสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำและปริมาณน้ำเพียงพอต่อการยังชีพและการทำเกษตร โดยเฉพาะ พื้นที่นอกเขตนิคมสร้างตนเองฯ ชาวบ้านในยุคแรกที่เจาะป่าเข้ามา สามารถดำรงชีพโดยอาศัยฐานทรัพยากรในพื้นที่เป็นหลัก ทั้งการทำเกษตร

แหล่งอาหารที่อาศัยความหลากหลายของทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ มีทรัพยากรสัตว์ป่ามากพอที่จะเป็นอาหาร เมื่อมีผู้คนกลุ่มแรกเข้ามาอยู่แล้ว จึงเป็นแรงดึงดูดผู้คนให้เลือกเป็นสถานที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน เป็นหย่อมบ้านขึ้นมา จากกลุ่มตัวอย่างจะเป็นว่าผู้อพยพย้ายถิ่นเข้ามาเนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ คิดเป็นร้อยละ 44.3 เหตุผลเพราะมีพื้นที่จำนวนมาก อุดมสมบูรณ์ ดินดี น้ำดี มีสิ่งที่ใช้ในการเลี้ยงชีพ มีแหล่งอาหารธรรมชาติสมบูรณ์ ดินเหมาะแก่การปลูกพืชไร่และผลไม้ ส่วนแหล่งน้ำตามธรรมชาติได้แก่ ลำคลอง หนอง ลำธาร น้ำใสสะอาดและไม่เคยแห้งขอด จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดให้คนอพยพเข้ามาในพื้นที่มะนังจำนวนมากขึ้น

2. การปรับตัวของครัวเรือนที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล

การปรับตัวของครัวเรือนในชุมชนมะนัง ได้พิจารณารูปแบบของการปรับตัวโดยอาศัยเงื่อนไขต่าง ๆ ได้แก่ การปรับตัวของครัวเรือนบนฐานทรัพยากรที่หลากหลาย การปรับตัวด้วยความต่างทางวัฒนธรรม และการปรับตัวท่ามกลางสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.1 การปรับตัวของครัวเรือนบนฐานทรัพยากรที่หลากหลาย

สภาพพื้นที่ในมะนังจากอดีตถึงปัจจุบันเมื่อผู้คนเริ่มอพยพเข้ามามีการเปลี่ยนแปลงจากสภาพพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเพิ่มขึ้น ทั้งการทำสวนยางพารา ปาล์มน้ำมัน สวนผลไม้ ครัวเรือนพยายามปรับตัวจากความทุรกันดาร พยายามใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการดำรงชีพเป็นหลักด้วยการทำเกษตร หากมองย้อนเมื่อเริ่มก่อตั้งชุมชน ลักษณะเศรษฐกิจของชุมชนในขณะนั้นเป็นแบบปิดอาศัยฐานทรัพยากรป่าต้นน้ำในการดำรงชีพเป็นหลัก การพึ่งพาปัจจัยภายนอกจึงมีข้อจำกัดเนื่องจากสภาพพื้นที่ห่างไกลและทุรกันดาร ต้องอาศัยความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมถึงกลุ่มคนที่เข้ามาสัมปทานไม้ในยุคนั้น ส่งผลให้คนในชุมชนต่างต้องมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับทรัพยากรป่าต้นน้ำเป็นอย่างมาก เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงปัจจุบัน สภาพเศรษฐกิจและสังคมมีการเปลี่ยนแปลง จากเดิมที่ต้องอาศัยป่าต้นน้ำและพึ่งพากันในชุมชน มีการประกอบอาชีพแบบพื้นฐานเป็นหลัก ครัวเรือนทำการผลิตที่พึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรที่ดิน แหล่งน้ำ และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการผลิตที่เรียบง่ายและไม่มีความสลับซับซ้อนมากนัก หรือที่เรียกว่า “การผลิตขั้นต้น” โดยเฉพาะ ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นทรัพยากร

ส่วนรวม ซึ่งได้แก่ การหาปลา การหาของป่า และยังมีการใช้ประโยชน์แบบปฐมภูมิในรูปของการปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างเข้มข้นมากขึ้นจากเดิม ปัจจุบันเป็นการปรับตัวที่อยู่บนวิถีการดำรงชีพที่วางอยู่บนพื้นฐานทางด้านการเกษตรเป็นสำคัญ ซึ่งได้แก่ การปลูกปาล์มน้ำมัน การปลูกยางพารา การทำสวนผลไม้ การปลูกผัก จนกระทั่งครัวเรือนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพเป็นแบบทุติยภูมิมากขึ้นในปัจจุบัน เนื่องจากมีการเข้ามาส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง จนทำให้ครัวเรือนเริ่มมีการใช้ประโยชน์แบบทุติยภูมิมากขึ้น ซึ่งเป็นการปรับตัวที่ต้องอาศัยความรู้และทักษะเฉพาะด้านเป็นอย่างมากจึงจะสามารถเข้าถึงการใช้ประโยชน์แบบทุติยภูมิได้

การปรับตัวที่ครัวเรือนได้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าต้นน้ำในลักษณะของการแปรรูปทรัพยากรต่าง ๆ โดยเฉพาะ ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งทรัพยากรนอกชุมชน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการในรูปแบบของการท่องเที่ยว ซึ่งการใช้ประโยชน์แบบทุติยภูมิจะเป็นการผลิตที่เน้นการตอบสนองความต้องการของตลาดเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการใช้ประโยชน์ของครัวเรือนในชุมชนทั้งแบบปฐมภูมิและทุติยภูมิดังกล่าว ยังต้องอาศัยฐานทรัพยากรป่าต้นน้ำ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ครัวเรือนบางส่วนเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าต้นน้ำมากยิ่งขึ้น เริ่มปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมมาใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าต้นน้ำ เช่น การรวมกลุ่มกันโดยอาศัยความสัมพันธ์กันในชุมชนเป็นฐานสำคัญในการรวมกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยวและกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศป่าต้นน้ำให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ เพื่อเอื้อต่อความเป็นอยู่ของครัวเรือนในมะนังและใกล้เคียงให้สามารถประกอบอาชีพที่ต้องอาศัยทรัพยากรป่าต้นน้ำได้

นอกจากลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวแล้ว ยิ่งในปัจจุบันได้มีการปรับตัวของครัวเรือนอีกลักษณะหนึ่ง นั่นคือ การปรับตัวบนพื้นฐานการผลิตอย่างไม่เป็นทางการจะมีลักษณะบางประการที่แตกต่างไปจากการปรับตัวบนพื้นฐานการใช้ประโยชน์ทรัพยากรแบบปฐมภูมิและทุติยภูมิอย่างเห็นได้ชัด นั่นก็คือ การปรับตัวบนพื้นฐานการผลิตอย่างไม่เป็นทางการบางประเภทเป็นการปรับตัวที่ต้องใช้แรงงานภายในชุมชน เช่น การรับจ้างต่าง ๆ และเคลื่อนย้ายแรงงานออกนอกชุมชน เช่น การทำงานโรงงาน การทำงานก่อสร้างและรับจ้างทั่วไป เป็นต้น ซึ่งนับวันชาวบ้านเริ่มใช้แรงงานในลักษณะต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น รวมทั้งมีแรงงานจากนอกชุมชนเข้ามาทำงานในพื้นที่มะนัง

เพิ่มขึ้น เพราะอยู่ในระหว่างการขยายตัวเมืองมะนัง โดยเฉพาะ บริเวณบ้านผังปาล์ม 1 และการขยายเส้นทางคมนาคมให้มีความสะดวกเพิ่มมากขึ้น

2.2 การปรับตัวของครัวเรือนต่างวัฒนธรรม

ชาวบ้านจากต่างพื้นที่อันหลากหลายที่เข้ามาอยู่ในมะนัง มีความแตกต่างทางภาษา ศาสนา ความสำนึกในประวัติศาสตร์ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน เพราะคนแต่ละกลุ่มมีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างดี การปรับตัวของครัวเรือนในมะนังที่ถือเป็นประเด็นน่าสนใจอย่างหนึ่ง คือ การปรับตัวของครัวเรือนต่างวัฒนธรรม ซึ่งจากฐานวัฒนธรรมที่หลากหลายนั้นมีประเด็นที่น่าสนใจในการปรับตัวของครัวเรือนต่างวัฒนธรรม คือ ข้อจำกัดทางกายภาพส่งผลให้ชาวบ้านต้องช่วยเหลือกันถึงจะอยู่รอดได้ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในมะนังช่วงแรกเริ่มนั้นเต็มไปด้วยความยากลำบาก ผู้คนที่เดินทางมาทั้งที่มากับนิคมฯ และมาอยู่นอกนิคมฯ ต้องช่วยเหลือกันและกันเพื่อให้ครัวเรือนของตนอยู่รอดได้ นับตั้งแต่การช่วยกันสร้างที่อยู่อาศัยแบบชั่วคราว การช่วยกันถางป่าเป็นที่ทำกิน การเดินทางออกนอกพื้นที่ เช่น ออกไปที่นิคมฯ หรือออกไปภูมิลำเนาเดิมที่ต้องไปกันเป็นกลุ่ม หรือการช่วยเหลือดูแลกันตอนเจ็บป่วย ตอนที่มีคอมมิวนิสต์เข้ามายังพื้นที่ หรือกระทั่งการช่วยดูแลสัตว์ป่า [5] ความยากลำบากเหล่านี้ส่งผลให้มนุษย์เกิดความร่วมมือกันโดยธรรมชาติเพื่อให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่มีมาร่วมกัน โดยไม่แบ่งแยกภาษา ศาสนา หรือความไม่เหมือนกันในเรื่องอื่น และข้อจำกัดทางกายภาพที่ต้องอยู่ด้วยความลำบากที่กล่าวมานี้จึงส่งผลให้ครัวเรือนต่างวัฒนธรรมในมะนังมีการปรับตัวและร่วมมือกันเพื่อความอยู่รอด ในปัจจุบันข้อจำกัดที่กล่าวมาได้รับการแก้ไขให้ครัวเรือนในมะนังมีความสามารถเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกได้ง่ายขึ้น เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา พาหนะที่ใช้ในการเดินทาง ทำให้ครัวเรือนไม่ได้ร่วมมือกันแก้ปัญหาเหมือนในอดีต ดังนั้น เพื่อมิให้เกิดสถานการณ์ความขัดแย้งด้วยเหตุของความแตกต่างทางวัฒนธรรมในอนาคต ครัวเรือนมะนังจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ถึงความยากลำบากของบรรพบุรุษของตัวเองในอดีตเพื่อเป็นการสร้างความทรงจำร่วมกันให้เกิดขึ้นกับคนมะนัง

ครัวเรือนในมะนังส่วนมากยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้ปรับตัวได้ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เช่น เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในมะนัง ครัวเรือนที่เคยมีอาชีพทำสวนก็สามารถปรับตัวเข้ากับกระแสการท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็ว ประเด็นที่น่าสนใจอย่างมาก คือ การที่กลุ่มมานิในมะนังได้ปรับตัวเข้ากับการท่องเที่ยว โดยไปหาของป่า เช่น น้ำผึ้งป่า หัวไอ้เหล็ก มันป่า สมุนไพรอื่น ๆ มาขายให้กับนักท่องเที่ยว

รวมทั้งการสร้างที่พักของมานิที่มีความเปลี่ยนแปลงเป็นรูปแบบที่ถาวรมากขึ้น การใช้เครื่องมือสื่อสาร (โทรศัพท์) รถจักรยานยนต์ในกลุ่มมานิ สำหรับกรณีการปรับตัวของมานินั้นก็เป็นที่น่าเป็นห่วงเรื่องของความเปลี่ยนแปลงจากวิถีเดิมไปอย่างสิ้นเชิง ซึ่งรายละเอียดในเรื่องนี้ยังอยู่ระหว่างการถกเถียงว่า การปรับตัวตามที่กล่าวมานั้นจะส่งผลอย่างไรต่อมานิ และครัวเรือนในมะนังเอง

การเรียนรู้ทางวัฒนธรรม การปรับตัวของครัวเรือนต่างศาสนา ต่างภาษา นับเป็นประเด็นที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะครัวเรือนที่อยู่ในมะนังมีสองศาสนาหลัก คือ อิสลามและพุทธ กล่าวได้ว่าชาวบ้านที่นับถือศาสนาต่างกันสามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันได้อย่างลงตัว ทั้งนี้เพราะครัวเรือนทั้งสองศาสนามีการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมกันและกัน โดยพบลักษณะการปรับตัวที่สำคัญของครัวเรือนทั้งสองศาสนา เช่น การแต่งงาน การไปร่วมงานสำคัญ เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานเกี่ยวกับความตาย โดยที่คนที่นับถือศาสนาอิสลามมีวิธีคิดว่าหากเป็นงานบวชของคนนับถือศาสนาพุทธ คนมุสลิมก็จะไม่ไปร่วมงาน ยกเว้นคนที่สนิทสนมกันจริง ๆ แต่หากเป็นงานเกี่ยวกับความตายก็จะไปร่วมโดยไม่ต้องบอกกล่าวเพียงแต่มีข่าวมุสลิมก็จะไปร่วมงาน คนที่นับถือศาสนาพุทธก็เช่นเดียวกัน [6]

ความพยายามในการปรับตัวของครัวเรือนต่างวัฒนธรรมในมะนัง โดยเฉพาะวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีมานิปฏิบัติอยู่ วัฒนธรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ เช่น ความเชื่อเรื่องทวด วัฒนธรรมของคนพุทธ และวัฒนธรรมของคนมุสลิม สามารถหลอมรวมเป็นความลงตัวแบบมะนังได้จึงเป็นลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งที่อยู่ในมะนังนอกเหนือจากความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติตามที่กล่าวมาแล้ว

2.3 การปรับตัวท่ามกลางสถานการณ์การท่องเที่ยว

ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่มะนัง โดยเฉพาะความสวยงามทางธรรมชาติ เป็นสิ่งดึงดูดใจให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นมา โดยเฉพาะเมื่อมีการค้นพบแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจในเขตพื้นที่ตอนในของมะนัง ตำบลปาล์มพัฒนา ได้แก่ การเปิดพื้นที่ถ้ำภูผาเพชร ถ้ำเจ็ดคต การล่องแก่ง ชมวิถีชีวิตมานิ เดินป่าศึกษาธรรมชาติ และน้ำตกวังใต้หนาน ทำให้มะนังเป็นที่รู้จักของคนทั่วทั้งประเทศ เริ่มตั้งแต่ในทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะคนในชุมชนมะนังเริ่มตื่นตัวกับการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ส่งผลให้ชุมชนทั้งระบบมีการปรับตัวไปจากอดีตอย่างรวดเร็ว

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรมของคนในพื้นที่มะนังจากการเติบโตของธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีผลต่อการปรับตัวไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะการใช้ชีวิตในพื้นที่มีความสะดวกสบายมากขึ้น เนื่องจากได้รับการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งเส้นทางการคมนาคม ไฟฟ้า ประปา และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ส่งผลต่อรายได้ของชาวบ้านในพื้นที่ ทำให้ครัวเรือนบริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีรายได้เพิ่มขึ้นจากธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นช่องทางในการทำอาชีพเสริมเมื่อเว้นว่างจากการทำเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลัก ส่วนค่าใช้จ่ายในการครองชีพอาจปรับตัวสูงขึ้นบ้างในสินค้าบางรายการ แต่ครัวเรือนยังยืนยันว่าไม่ส่งผลกระทบมากนัก ส่วนด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่าการเปลี่ยนแปลงในประเด็นดังกล่าวมีผลกระทบบ้าง แต่ก็ไม่แตกต่างจากพื้นที่ชนบทอื่น ๆ แม้จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาจำนวนมาก สภาพสังคมยังเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป มีชาวบ้านบางกลุ่มที่คลุกคลีกับธุรกิจการท่องเที่ยวได้ปรับตัวด้านภาษาเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้มีคนจากภายนอกพื้นที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่มะนังเพิ่มขึ้นจากเดิม ทั้งเข้ามาเพื่อประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และเข้ามาเพราะพื้นที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ ส่งผลให้ราคาที่ดินในพื้นที่มะนังมีราคาสูงขึ้นจากเดิม ครัวเรือนบางกลุ่มจึงตัดสินใจขายที่ดินให้กับคนภายนอก อย่างไรก็ตามคนภายนอกที่เข้ามาซื้อที่ดินและอาศัยในพื้นที่มะนัง ส่วนใหญ่ล้วนเป็นเครือญาติหรือคนที่เคยรู้จักกับคนในพื้นที่มาก่อน จึงไม่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่อาศัยอยู่เดิม

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษารูปแบบของการย้ายถิ่นในงาน ศุทธินี ดนตรี [7] กล่าวถึงความสำคัญของการย้ายถิ่นภายในประเทศ ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ซึ่งผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จำแนกรูปแบบของการย้ายถิ่นภายในประเทศเป็น 4 รูปแบบ 1) การย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง 2) การย้ายถิ่นระหว่างชุมชนเมือง 3) การย้ายถิ่นจากเมืองสู่ชนบท และ 4) การย้ายถิ่นจากชนบทสู่ชนบท ซึ่งรูปแบบของการย้ายถิ่นของกลุ่มคนที่เข้ามาในชุมชนมะนังมีการลักษณะการย้ายถิ่นที่สอดคล้องกับรูปแบบที่ 4 การย้ายถิ่นชนบทสู่ชนบท เป็นการย้ายถิ่นจากแหล่งที่มีคนหนาแน่นไปสู่เขตที่มีประชากรเบาบางหรือย้ายจากแหล่งที่มีทรัพยากร ธรรมชาติจำกัดไปสู่แหล่งที่มีทรัพยากรมากกว่า สุทธิพร จีระพันธุ์ และ มาโนชญ์ คูวรากูล [8] กล่าวว่าชาวชนบทส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรกรรม ที่ดินเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญใน

การผลิตทางด้านการเกษตร การแสวงหาที่ดิน เพื่อทำการเกษตรก่อให้เกิดการอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในชนบท ในระยะแรกประชากรมีน้อย ที่ดินยังมีเหลือมาก การตั้งถิ่นฐานจะอยู่ในพื้นที่เหมาะสมต่อการเกษตร ในระยะหลังประชากรเพิ่มขึ้น รัฐมีนโยบายผลิตสินค้าเกษตร เพื่อส่งออกมากชนิดขึ้น ความต้องการที่ดินเพื่อการเพาะปลูกจึงเพิ่มมากขึ้น เป็นแรงผลักดันให้มีการเข้าไปครอบครองทำกินที่ดินของรัฐ เช่น ป่าสงวนแห่งชาติ และที่สาธารณประโยชน์ เป็นต้น ดังนั้น กระแสการย้ายถิ่นจากชนบทสู่ชนบทจึงเกิดขึ้นเพื่อให้มีพื้นที่ในการเลี้ยงชีพ แนวคิดการย้ายถิ่นในประเทศ โดยเฉพาะ จากชนบทสู่ชนบทค่อนข้างมีน้อย อันเนื่องจากลักษณะนิสัยของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ชนบทเป็นคนรักถิ่น ไม่คิดมีการอพยพเคลื่อนย้ายเพื่อตั้งถิ่นฐานถาวร จึงไม่ค่อยมีการศึกษาเรื่องดังกล่าวและเขียนเป็นแนวคิดที่เด่นชัด

จะเห็นได้ว่ารูปแบบการย้ายถิ่นจากชนบทสู่ชนบทสอดคล้องกับการศึกษาเรื่องการเคลื่อนย้ายและการปรับตัวของครัวเรือนเพื่อแสวงหาที่ทำกินในเขตป่า อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล โดยผู้คนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาในพื้นที่อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล มีการย้ายถิ่นของผู้คนภายนอก จากจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ตรัง เข้ามาทำมาหากิน โดยมีการย้ายเข้ามาเพื่อตั้งถิ่นฐานประมาณ 1 ชั่วคน หรือประมาณห้าสิบปี ซึ่งการศึกษานี้มีประเด็นที่น่าสนใจคือมูลเหตุอันก่อให้เกิดการย้ายถิ่น ซึ่งเชื่อได้ว่าน่าจะมีปัจจัยซึ่งมีกำลังแรงมากพอที่จะเหนี่ยวนำคนให้สามารถเคลื่อนย้ายออกจากถิ่นฐานบ้านเกิดที่ตนเองรักได้ หากพิจารณาบริบทในพื้นที่ภาคใต้ ในช่วงเวลาที่เกิดการเคลื่อนย้ายเข้ามาในพื้นที่ อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล พบว่าในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรงในภาคใต้ถึงสองครั้ง ได้แก่ เกิดวาตภัยที่แหลมตะลุมพุก พ.ศ.2505 และอุทกภัยและตำบลกะทูน อำเภอพิปูนเกิดแผ่นดินถล่ม (พ.ศ.2531) อันส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่เกษตรเป็นอย่างมาก เหตุการณ์ทั้งสองครั้ง รัฐบาลแก้ปัญหาโดยการจัดสรรที่ดินในรูปแบบนิคมสร้างตนเองเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ โดยปกติแล้วนิคมสร้างตนเองจะจัดตั้งตามพระราชบัญญัติการจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ.2511 แต่ในกรณีนี้เป็นการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองตามมติรัฐมนตรี เพื่อรองรับราษฎรที่ถูกน้ำท่วมและดินถล่ม โดยส่วนใหญ่พื้นที่นิคมสร้างตนเองจะเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า หรือป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมสภาพแล้ว การตั้งถิ่นฐานจึงเริ่มเกิดขึ้นตามการวางผังในรูปแบบนิคมสร้างตนเอง ในพื้นที่อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล นอกจากนี้ เมื่อมีการตั้งถิ่นฐานเป็นนิคมสร้างตนเอง ทำให้ชาวบ้านที่อยู่ในจังหวัดใกล้เคียง ได้เล็งเห็นโอกาสที่จะสามารถ

เข้ามาจับจองที่ หรือภายหลังมีการซื้อที่ดินเพื่อทำการเกษตร จึงก่อให้เกิดการตั้งถิ่นฐานที่มีผู้คนที่มาจากหลากหลายพื้นที่

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่ได้กล่าวถึงปัจจัยในการย้ายถิ่น เช่น งานของ Lee [9] ได้ศึกษากระบวนการย้ายถิ่น ตามแนวคิดของ Ravenstein [10] โดยได้ขยายขอบเขตการศึกษาการย้ายถิ่นให้กว้างขึ้น โดยมองในส่วนของการเริ่มต้นและผลลัพธ์จากการย้ายถิ่นเท่านั้น ทั้งนี้ เนื่องจากเมื่อเกิดการย้ายถิ่นขึ้น ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับถิ่นเดิม ถิ่นที่หมายใหม่ และอุปสรรคที่แทรกเข้ามาในขณะนั้น นอกจากนี้ ยังได้กล่าวว่า ทุก ๆ พื้นที่ต้นทางและปลายทางมักจะมีแรงบวกหรือปัจจัยดึง ที่ดึงดูดประชากรมิให้ย้ายถิ่นไปที่อื่น ขณะเดียวกันก็จะมีแรงลบ ที่จะผลักดันให้ประชากรย้ายถิ่น ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อการอพยพย้ายถิ่น และสอดคล้องกับงานวิจัยการเคลื่อนย้ายและการปรับตัวของครัวเรือนเพื่อแสวงหาที่ทำกินในเขตป่า อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล ได้แก่

1. ปัจจัยทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ต้นทาง มีสาเหตุมาจากการ “ผลัก” อันเกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นออกจากถิ่นที่อยู่เดิมหรือถิ่นต้นทาง เนื่องจากความล้มเหลวในการประกอบอาชีพ เช่น เกษตรกรขาดแคลนน้ำ ที่ดินทำกิน และอุปกรณ์อื่น ๆ ในการทำการเกษตรทำให้ต้องย้ายออกจากชนบทเข้าสู่เมือง

2. ปัจจัยทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ปลายทาง มีสาเหตุมาจากการ “ดึง” ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการย้ายเข้าในลักษณะที่ดึงดูดใจให้ประชากรย้ายเข้าไปยังถิ่นที่อยู่ใหม่ เช่น ในพื้นที่มะนังมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบกับ รัฐมีนโยบายในการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับประชาชนภายใต้โครงการนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล จึงเป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญทำให้ประชาชนในจังหวัดใกล้เคียงต่าง ๆ ตัดสินใจย้ายถิ่นเข้ามา

แนวคิดการปรับตัวของชุมชน เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ทีมวิจัยนำมาใช้ในการอภิปรายผล จากผลการศึกษาของเลิศชาย ศิริชัย [11] ศึกษาการปรับตัวของชาวนาในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในเขตจังหวัดสระบุรี พบว่าครัวเรือนชาวนาเมื่อสูญเสียที่ดินของตนไปทั้งสูญเสียทั้งหมดและสูญเสียบางส่วน ครัวเรือนชาวนาจะใช้กลยุทธ์การตอบสนองด้านอาชีพทั้งการทำนาต่อไป (นาเช่า) การกระจายชนิดของผลผลิต การทำงานรับจ้างในไร่นา การทำงานรับจ้างในเมืองแบบชั่วคราว การทำงานรับจ้างในเมืองแบบถาวร การทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน การค้าขาย และการขับรถจักรยานยนต์รับจ้าง การที่ครอบครัวใดจะเลือกกลยุทธ์ใดในการปรับตัวด้านอาชีพนั้นใช่ว่าทุกครัวเรือนจะเลือกได้

เหมือนกันหรือเลือกได้อย่างอิสระ แต่จะเลือกภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ที่ครัวเรือนชาวนานั้น ๆ มีอยู่ ประกอบด้วยเงื่อนไข 3 ประการ ได้แก่

1. เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ทรัพยากรที่มีอยู่ของครัวเรือนชาวนาแต่ละครัวเรือน เช่น แรงงาน ขนาดของที่ดินทำกินและทรัพย์สินอื่น ๆ

2. เงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรม ได้แก่ ระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ของคนที่มีอิทธิพลต่อการตอบสนองทางอาชีพของครัวเรือนชาวนา เช่น ระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์อื่นๆ เช่น ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์กับพ่อค้า ฯลฯ การฝึกอบรมทางด้านอาชีพของหน่วยงานราชการและเอกชน

3. เงื่อนไขอื่น ๆ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพของชุมชน เช่น ถนน ระบบไฟฟ้า ชลประทาน ฯลฯ

ผลการศึกษาการเคลื่อนย้ายและการปรับตัวของครัวเรือนเพื่อแสวงหาที่ทำกินในอำเภอมะนัง จังหวัดสตูล พบว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของเลิศชาย ศิริชัย ดังกล่าว เพราะครัวเรือนมีการปรับตัวบนเงื่อนไขต่าง ๆ คือ เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย การปรับตัวบนฐานทรัพยากรที่หลากหลาย การเข้าถึงปัจจัยการผลิต เงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม ประกอบด้วย การปรับตัวของครัวเรือนต่างวัฒนธรรม และการปรับตัวของครัวเรือนบนความคิดเห็นที่แตกต่างของอุดมคติทางการเมือง ส่วนเงื่อนไขอื่น ๆ ได้แก่ การปรับตัวท่ามกลางสถานการณ์การท่องเที่ยว ชาวบ้านได้รับโอกาสจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ชุมชนมะนัง

ข้อเสนอแนะการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ได้ค้นพบสิ่งที่มีประโยชน์ที่ควรนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2. การศึกษาการตั้งถิ่นฐานและการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อเป็นแนวทางการจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2557

เอกสารอ้างอิง

[1] เรืองศักดิ์ ดำจำนงค์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), มานะ ขุนวีช่วย (ผู้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 78/2 หมู่ที่ 9 ตำบลปาล์มพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล, เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2558.

[2] ย้อม พูนชุม (ผู้ให้สัมภาษณ์), นฤมล ขุนวีช่วย (ผู้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 84 หมู่ที่ 10 ตำบลปาล์มพัฒนา อำเภอ มะนัง จังหวัดสตูล, เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

[3] ชมัยพร จงจิตร จำนงค์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), มานะ ขุนวีช่วย (ผู้สัมภาษณ์), ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 9 ตำบล ควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2558.

[4] สมาน สารมานิตย์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), มานะ ขุนวีช่วย (ผู้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 98 หมู่ที่ 10 ตำบลปาล์มพัฒนา อำเภอ มะนัง จังหวัดสตูล เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2558.

[5] ซู่อีด กลอนเสนาะ (ผู้ให้สัมภาษณ์), นฤมล ขุนวีช่วย (ผู้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 162 หมู่ที่ 2 ตำบลปาล์มพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2558.

[6] ริ๊มหลี โต๊ะหมัด (ผู้ให้สัมภาษณ์), นฤมล ขุนวีช่วย (ผู้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 192 หมู่ที่ 2 ตำบลปาล์มพัฒนา อำเภอ มะนัง จังหวัดสตูล เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

[7] ศุทธินี ดนตรี. (2548). **เอกสารประกอบการสอนกระบวนวิชาภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน**. เชียงใหม่ : ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

[8] สุทธิพร จีระพันธุ์ และมาโนชญ์ คูวรากูล. (2533). “การตั้งถิ่นฐานในชนบท”, ใน **การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 28 Symposium สาขาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม.** วันที่ 31 มกราคม 2533, 6-11.

[9] Lee, Everett S. (1966). “A Theory of Migrartion”, **Domography**. 3, 49-52.

[10] Ravenstein, E.G. (1885). “The Laws of Migration”, **Journal of the Statistical Society**. 48, 198-199.

[11] เลิศชาย ศิริชัย. (2538). **การสูญเสียที่ดินและการตอบสนองด้านอาชีพของชาวนา ศึกษากรณีหมู่บ้านภาคกลาง**. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.